

Asia: VN/5969/2019

Selvitys ei-kaupallisen sijaissynnytysjärjestelyn sallimisesta

Taustaselvitys

Määritelmät

-

Tieteellinen tutkimustieto

-

Sijaissynnytys Suomessa

-

Sijaissynnytyksiä koskeva kansainvälinen lainsäädäntö

-

Kansallinen malli

Rinnasteiset sääntelymallit

Selvityksessä tuodaan esille hedelmöityshoidot ja adoptiot ilmiöinä, joita koskeva sääntely voitaisiin ottaa malliksi, jonka pohjalle sijaissynnytyksiä koskeva sääntely voitaisiin rakentaa tai joita koskevaa sääntelyä voitaisiin muokata niin, että sijaissynnytykset huomioitaisiin niissä. Teemaan liittyy myös vanhemmuuden vahvistamista koskeva sääntely.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) ei ota kantaa siihen, tulisiko ei-kaupalliset sijaissynnytykset sallia Suomessa. Sijaissynnytyksiin liittyy merkittäviä eettisiä, oikeudellisia, lääketieteellisiä, psykologisia ja sosiaalisia kysymyksiä ja haasteita, jotka tulee perusteellisesti arvioida ja ratkaista ennen kuin voidaan ryhtyä sijaissynnytykset sallivan lainsäädännön valmisteluun. Tarvitaan myös lisää tutkimustietoa sijaissynnytysjärjestelyjen avulla syntyneiden lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta.

Lapsia koskevan päätöksenteon ensisijaisena harkintaperusteena tulee olla lapsen etu. Tämä koskee myös sijaissynnytyksiä. Lapsen etu saa sisältönsä lapsen oikeuksista ja tarpeista. Lapsen edun varmistaminen lainsäädäntöratkaisuissa edellyttää huolellista lapsivaikutusten arviointia. Myös

yksittäisissä tapauksissa on varmistuttava lapsen edun toteutumisesta. Tämä edellyttää muun muassa laissa määriteltyjä edellytyksiä sijaissynnytyksille ja niiden luvanvaraisuutta ja tapauskohtaista harkintaa. MLL pitää myös tärkeänä, että sijaissynnytyksjärjestelyllä syntyneellä lapsella on oikeus saada tietää alkuperästään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla.

Sijaissynnytyksjärjestelyiden valvonta

Jos ei-kaupalliset sijaissynnytykset sallitaan, tulee sekä sijaissynnytystoiminnan että yksittäisen sijaissynnytyksjärjestelyn olla luvanvaraista, jotta syntyvän lapsen, sijaissynnyttäjän ja aiottujen vanhempien asema ja oikeudet voidaan turvata. Sijaissynnytyksjärjestelyn edellytyksenä tulee olla viranomaisen myöntämä lupa, jonka saamisen edellytyksenä on sijaissynnyttäjän ja aiottujen vanhempien osallistuminen neuvontaan ja valmennukseen sekä riittävät lääketieteelliset ja psykologiset tutkimukset niin aiotulle sijaissynnyttäjälle kuin aiotuille vanhemmille.

Aiottuja vanhempia koskevat edellytykset

Sijaissynnytyks on poikkeuksellinen ja erityinen lasten saamisen keino, johon liittyy monia eettisiä, oikeudellisia, lääketieteellisiä, psykologisia ja sosiaalisia haasteita. Myös sijaissynnytyksiin liittyvät resurssit ovat monin tavoin rajalliset. Näiden syiden vuoksi aiotuille vanhemmille voidaan asettaa lainsäädännössä edellytyksiä, jotka rajaavat sijaissynnytyksen käyttöalaa. Sijaissynnytyksjärjestelylle voidaan asettaa esimerkiksi lääketieteellinen syy eli kohdun puuttuminen tai muu lääketieteellinen syy sille, ettei lasta voi saada. Myös vaatimusta ainakin puolittaisesta geneettisestä yhteydestä (ainakin toinen vanhemmista on lapsen geneettinen vanhempi) voidaan pitää perusteltuna. Aiotuille vanhemmille voidaan myös asettaa ikärajaedellytys, kuten selvityksessä tuodaan esille (esimerkiksi niin, että aiottujen vanhempien tulee olla 25 vuotta täytäneitä eikä kumpikaan aiotuista vanhemmista saa olla yli 45-vuotiaita).

Sijaissynnyttäjää koskevat edellytykset

Syntyvän lapsen ja sijaissynnyttäjän oikeuksien ja aseman turvaamiseksi sijaissynnyttäjälle on perusteltua asettaa edellytyksiä, joita selvityksessä on tuotu esille. Näitä ovat esimerkiksi sijaissynnyttäjälle asetettava ala- ja yläikäraja ja vaatimus vähintään yhdestä ilman komplikaatioita synnytetystä lapsesta. On myös syytä harkita, että sijaissynnytyksjärjestelyt rajataan tilanteisiin, joissa sijaissynnyttäjä tulee aiottujen vanhempien lähipiiristä. Tällä voitaisiin ehkäistä riskiä sijaissynnytyksen epävirallisesta kaupallistumisesta, jossa sijaissynnyttäjälle maksettaisiin epävirallisia palkkioita. Kuten selvityksessä tuodaan esille, tämä vaihtoehto pitää sisällään riskin siitä, että lähipiiriin kohdistuu sosiaalista painetta suostua sijaissynnyttäjäksi. Näitä kaikkia tekijöitä tulee arvioida ja punnita asian mahdollisessa jatkovalmistelussa.

Muut hoidon edellytykset

Selvityksessä tuodaan esille muina edellytyksinä sijaissynnytyksjärjestelylle, että siinä vältetään sopimussuhteisiin viittaavaa terminologiaa ja että järjestely toteutetaan luvan saaneen palveluntarjoajan avustuksella eikä esimerkiksi koti-inseminaation avulla. Nämä edellytykset ovat perusteltuja. Lisäksi tulee edellyttää aiotun sijaissynnyttäjän ja aiottujen vanhempien tilanteen perusteellista lääketieteellistä, psykologista ja sosiaalista kartoittamista sekä osallistumista valmennukseen ja neuvontaan.

Raskauden kulku ja lapsen syntymä

Kuten selvityksessä todetaan, raskaana olevalla sijaissyntyttäjällä on itsemääräämisoikeus raskauden kulkuun liittyvistä olosuhteista eikä aiotuilla vanhemmilla ole samanlaista mahdollisuutta vaikuttaa raskauden kulkuun tai muuttaa mieltään vanhemmaksi tulosta raskauden aikana kuin sijaissyntyttäjällä. Synnyttäjä tekee lapsen synnyttyä lopullisen päätöksen siitä, antaako hän lapsen aiotuille vanhemmille kasvatettavaksi vai pitääkö hän lapsen itse. Tähän on syytä antaa lakiin perustuva varoaika, kuten selvityksessä todetaan.

Korvaukset sijaissyntytyjärjestelyistä

Jos ei-kaupalliset sijaissyntytykset sallitaan, on varmistettava, ettei sijaissyntyttäjälle makseta tehtävästään palkkiota. On kuitenkin kohtuullista ja perusteltua, että sijaissyntyttäjälle korvattaisiin selvityksessä esiin tuodulla tavalla kaikki ne suorat kustannukset, joita hänelle järjestelystä aiheutuu. Perusteltuna voidaan pitää myös sitä, että yhtenä sijaissyntytyjärjestelyn edellytyksenä olisi riittävän vakuutusturvan ottaminen sijaissyntyttäjän hyväksi yleisen sairausvakuutuksen lisäksi. Mahdollisista haittakorvauksista tulisi säätää lailla, jottei niistä muodostuisi epävirallisia palkkioita.

Vanhemmuuden vahvistaminen ja jälkikäteinen tuki

Selvityksessä todetaan, että useimmissa eurooppalaisissa valtioissa lapsen äidiksi rekisteröidään aina ensin sijaissyntyttäjä ja vanhemmuus siirretään aiotulle äidille lapsen syntymän jälkeen joko adoptiopäätöksellä tai sitä vastaavalla ratkaisulla. Jos ei-kaupallinen sijaissyntyty päätettäisiin sallia Suomessa, tätä voidaan pitää perusteltuna ratkaisuna myös meillä. Mahdollisen jatkovalmistelun varaan jää, tarvittaisiinko tavanmukaisten vanhemmuuden vahvistamista koskevien mekanismien lisäksi joitain erityisjärjestelyitä, jotka liittyvät sijaissyntytyjärjestelyiden erityispiirteisiin.

Kuten selvityksessä todetaan, jos ei-kaupalliset sijaissyntytyjärjestelyt haluttaisiin sallia, hedelmöityshoitolain voimassa olevaan sääntelyyn tulisi myös tehdä merkittäviä muutoksia ja lisätä lakiin joko erillinen luku sijaissyntytyjärjestelyistä tai säätää sijaissyntytyjärjestelyistä niitä koskevassa erillisessä laissa.

Sijaissyntytyjärjestelyn ja sen jälkeisestä tuesta tulisi säätää laissa, joten riittävä tuki varmistettaisiin sekä sijaissyntyttäjälle että aiotuille vanhemmille. Tuessa on huomioitava syntyvän lapsen tarpeet ja myös tilanteeseen liittyvien muiden lasten, kuten sijaissyntyttäjän ja aiottujen vanhempien mahdollisten muiden lasten tarpeet.

Ehdotuksen vaikutukset

MLL korostaa asian mahdollisessa jatkovalmistelussa huolellisen ja monipuolisen lapsivaikutusten arvioinnin merkitystä, missä keskeisessä roolissa on lapsen etujen laadukas arviointi. Tämä edellyttää muun muassa riittävää ja luotettavaa tutkimustietoa sijaissyntytyjärjestelyjen avulla syntyneiden lasten hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta.

Riippumatta lainsäädännöllisistä ratkaisuista myös Suomessa tulee jatkossakin ratkaistavaksi ulkomaille sijaissyntytyjärjestelyihin hakeutuneiden henkilöiden vanhemmuuden vahvistamisasioita. Jos ei-kaupalliset sijaissyntytykset sallittaisiin, sijaissyntytyjärjestelyihin hakeutuminen saattaisi vähentyä. Toisaalta tietoisuus sijaissyntytyksistä lisääntyisi, mikä voisi lisätä myös ulkomaille hakeutumista ainakin tilanteissa, joissa sijaissyntytykselle asetettaisiin paljon rajoitusedellytyksiä.

Muuta kansallisesta mallista

Kuten selvityksessä todetaan, on edelleen riittämättömästi tutkimustietoa sijaissynnytyjärjestelyiden avulla syntyneistä lapsista. Sijaissynnytys ei myöskään ole sallittu muissa Pohjoismaissa. Nämä tekijät eivät tue sitä, että pikaisella aikataululla edettäisiin sijaissynnytyjärjestelyiden sallimisessa Suomessa. Jos ei-kaupalliset sijaissynnytykset sallittaisiin Suomessa tilanteessa, jossa ne eivät olisi sallittuja muissa Pohjoismaissa ja muissa Suomen verrokkimaissa, olisi tärkeä rajata sijaissynnytyjärjestelyt vain Suomessa pysyvästi asuville henkilöille sijaissynnytysturismien ehkäisemiseksi. Sijaissynnytysten erityisen luonteen ja tapauskohtaisen harkinnan tärkeyden vuoksi tätä rajausta tulisi harkita myös siinä tilanteessa, että sijaissynnytykset sallittaisiin muissa Pohjoismaissa ja muissa verrokkimaissa.

Muuta

Muuta lausuttavaa

-

livonen Esa
Mannerheimin Lastensuojeluliitto ry